

Nitel Sosyal Bilimler/Qualitative Social Sciences

Yıl:2024, Cilt:6 Sayı:1

Year:2024, Vol:6 Issue:1

<https://doi.org/10.47105/nsb.1392059>

Makale Türü/Article Type: *Araştırma/Research*

Atıf/Citation: Kaprol, A. (2024). Yapay zekâ haberleri aracılığıyla medyada distopyanın inşası ve hegemonik etkileri: ChatGPT özelinde yaygınlaşan korku söylemi üzerine bir inceleme. *Nitel Sosyal Bilimler*, 6(1), 75-99. <https://doi.org/10.47105/nsb.1392059>

Yapay Zekâ Haberleri Aracılığıyla Medyada Distopyanın İnşası ve Hegemonik Etkileri: ChatGPT Özelinde Yaygınlaşan Korku Söylemi Üzerine Bir İnceleme

^aAslı Kaprol¹

Doktora Öğrencisi, Radyo-Televizyon-Sinema Ana Bilim Dalı, Marmara Üniversitesi, İstanbul, Türkiye

Öz

Son yıllarda yaygınlaşarak hayatımızın birçok alanında önemli rol oynamaya başlayan yapay zekâ teknolojisi, otomasyon, sesli asistanlar, veri analizi ve diğer birçok uygulama sayesinde insanlara yardımcı olan bir araç haline gelmiş olsa da özellikle ChatGPT'nin hızlı gelişimi ile mesleklerin geleceğine yönelik spekülasyonlar da artmaya başlamıştır. Yapay zekâ teknolojisinin haberlerde, özellikle iş kaybına yönelik risklerle ilgili endişe tonu yüksek söylem dili kullanıldığı gözlemlenmektedir. Yapay zekâ teknolojileri ile ilgili haberler genellikle insanların işlerini kaybetme, gizlilik endişeleri, etik sorunlar ve hatta potansiyel bir yapay zekâ isyanı gibi korku unsurlarını vurgulamakta ve bu korku söyleminin toplumda belirli bir görüşü kabul etmeye ve bu teknolojilere karşı duyulan korku ve güvensizlik hissini pekiştirmeye yönelik hegemonik bir etkiye yol açma ihtimali söz konusu olmaktadır. Bu çalışma, medyada yer alan yapay zekâ haberlerinin oluşturduğu korku söyleminin hegemonik etkilerini, bilgi aktarımından sosyal algılamaya ve egemenlik ilişkilerine kadar geniş bir perspektiften değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Çalışmada, yapay zekâ uzmanlarının medyada yer alan açıklamaları söylem analizi yöntemi çerçevesinde değerlendirilmekte ve ağırlıklı olarak yapay zekâ teknolojisinin potansiyel risklerini içeren korku söylemi yüksek haberlerin hegemonik etkileri ve olası sonuçları Gramsci'nin düşünsel yaklaşımı bağlamında tartışmaya açılmaktadır. Özellikle ChatGPT'nin teknoloji alanındaki büyük sıçramasıyla paralel olarak medyada yer alan yapay zekâ haberlerinin içeriklerinde yoğunlukla 'Tehlike' ve 'Korku' söylemlerinin yer alması neticesinde, toplumun yapay zekâ teknolojilerine karşı olumsuz bir tutum geliştirerek yapay zekânın potansiyel faydalarına karşı önyargı oluşması ihtimali değerlendirilmektedir. Çalışma, ancak bilinçli bir toplumun, medya içeriklerini ve haber analizlerini eleştirel bir yaklaşımla değerlendirebileceği ve teknolojik gelişmelere daha objektif bir bakış açısıyla yaklaşabileceği noktasından hareketle, medyada yer alan yapay zekâ haberlerinin oluşturduğu korku söyleminin etkilerini azaltmaya yönelik toplumun daha yüksek bir bilinç düzeyine ve medya okuryazarlığına ihtiyacı olduğu konusuna dikkat çekmektedir.

Anahtar kelimeler: Hegemonya, Gramsci, yapay zekâ, korku söylemi, ChatGPT, haber.

The Construction of Dystopia in the Media through Artificial Intelligence News and Hegemonic Effects: An Analysis on the Spreading Fear Discourse Specific to ChatGPT

Extended Summary

The rapid advancement and widespread integration of artificial intelligence (AI) technologies into various sectors have profoundly influenced modern societal and economic structures. These technologies, which include sophisticated automation, voice assistants, and advanced data analytics, have significantly enhanced the efficiency and productivity of daily living and operational processes across numerous domains. Notably, the evolution of platforms such as ChatGPT exemplifies AI's expanding role in not only augmenting existing capabilities but also in potentially reshaping the future landscapes of professions and broader societal norms. This transformative impact has stimulated a complex array of discussions and speculations about the long-term implications of AI, particularly concerning its potential disruptions in the job market and broader socio-economic implications.

This study seeks to critically examine the hegemonic effects of fear-driven discourse within media portrayals of AI, which often highlight the risks associated with these Technologies, including job displacement, privacy violations, ethical dilemmas, and the hypothetical risk of an AI rebellion. Such narratives, by emphasizing potential dangers, can significantly influence public perception, potentially leading to widespread societal acceptance of a dystopian view of AI that fosters fear and mistrust towards these Technologies. Employing a comprehensive discourse analysis methodology, this research evaluates the content and tone of AI-related news and expert opinions featured in media. The study scrutinizes how the portrayal of AI risks is constructed and explores the potential hegemonic impact of these narratives on social perceptions and Technologi consciousness. The theoretical framework underpinning this analysis draws extensively from Antonio Gramsci's concept of cultural hegemony, which explores how societal consent Technol dominance of certain ideas is engineered through cultural and media outputs. This framework is crucial in understanding how AI-related media narratives can cultivate a cultural consensus that may hinder rational and informed engagement with AI Technologies. Additionally, Michel Foucault's theories on surveillance and societal control are utilized to investigate the implications of AI in the formation of a global surveillance society, examining the dual role of AI as both an empowering and a controlling force within modern societies. This analysis is further enriched by considering Zygmunt Bauman's exploration of modern fears, particularly the fear of the unknown, which is amplified in the context of rapid technological change and the introduction of advanced AI Technologies.

The critical role of the media in shaping public discourse around AI is emphasized, as it often frames these Technologies in contexts that highlight danger and loss rather than potential and innovation. This study assesses how such framing can lead to a hegemonic effect, where a singular pessimistic view dominates public discussions, potentially overshadowing the nuanced realities of AI advancements. The potential consequences of this include not only stymied public acceptance and integration of beneficial AI applications but also the enactment of restrictive policies that inhibit technological innovation. Furthermore, this research addresses the ethical debates surrounding AI, examining how fear-based narratives might skew public and policymaker perspectives towards overly cautious or even hostile stances on AI developments. The analysis of these narratives reveals how they can

distort ethical considerations, leading to a polarization of viewpoints and potentially hindering balanced ethical discussions about AI. The necessity for increased media literacy and public awareness is a significant theme of this study. It advocates for educational initiatives aimed at demystifying AI Technologies and promoting an understanding that transcends fear-driven narratives. By fostering a more informed and critical societal approach to AI, the research suggests that public discourse can move towards a more balanced and constructive examination of AI Technologies.

As AI becomes more embedded in the fabric of daily life, the urgency for societal adaptation to coexist safely and ethically with AI is paramount. This study emphasizes the importance of creating a conscious society capable of critically evaluating media content and approaching technological developments from an informed perspective. Enhanced public awareness and media literacy are essential in reducing the impact of fear-driven narratives and supporting a societal framework that can fully harness the benefits of AI technologies. In conclusion, the abstract advocates for a concerted effort to engage critically with AI technologies and the narratives that shape their public perception. By increasing awareness, improving media literacy, and fostering an informed public discourse, this study aims to empower society to navigate the challenges and opportunities presented by AI with confidence and ethical foresight. The ultimate goal is to ensure that AI technologies are integrated into society in a way that promotes security, ethical practices, and a comprehensive understanding, thereby enhancing the collective welfare and technological competency of the global community. This abstract not only highlights the potential of AI to transform society but also underscores the critical need for an informed, ethical, and proactive approach to this transformative technology.

Keywords: Hegemonia, Gramsci, artificial intelligence, discourse of fear, chatgpt, news.

Giriş

Yunanca “hegemonia” kelimesinden gelen hegemonya, bir sistemin bir ögesinin diğerlerinden üstün olduğunu gösteren kavramdır. Gramsci, çalışmasında yönetici sınıfın astlarının rızasıyla iktidarı ele geçirmesini bir mücadele olarak tanımlayan hegemonya kavramını ele alır. Egemen sınıfın taraftarların rızasıyla iktidara gelmesiyle birlikte, yazılarında hegemonya kavramına atıfta bulunan Gramsci, düşüncesini belli bir grubun birleşik bir blok oluşturma ve diğer gruplara hâkim olma mücadelesi olarak açıklamaktadır. Egemen sınıfların tahakkümüne, zorlama veya doğrudan kontrol olmaksızın ve tabi grupların rızasıyla çok daha etkili bir şekilde ulaşıldığını savunan filozof, bu uzlaşmacı aygıtları “hegemonik aygıtlar” olarak adlandırır ve bu aygıtlar sayesinde egemen ideolojisinin söyleminin doğal ve geçerli hale geldiğini öne sürer (Çoban, 2012).

Çıkış noktası, insan gibi zeki bir makine icat edilip edilemeyeceği sorusu olan yapay zekâ teknolojileri, sürekli hareket halinde, hızla güncellenen bir yapıdadır ve bu kavramın bulanıklığıyla ilgili en önemli nedenlerden biri de başta zekâ kavramının kendisinin öğrenme, mantık kurma, planlama, anlama, eleştirel düşünme, yaratma, sorun çözme gibi farklı açılardan düşünülebilecek bir terim oluşudur (Kaplan, 2021, s. 23). Sistem mevcut durumları gözlemler, ilgili durumu önceden tanımlanmış parametrelere göre işler ve buna göre tepki verir. Bu süreçte yapay zekâ, durumla ilgili verileri hızlı, yinelenmeli ve akıllı algoritmalarla birleştirerek işler. 1988 yılında, akıl yürütme konusundaki katkılarıyla bilinen yapay zekâ öncüsü David Waltz’ın 2017’de insan zekâsıyla boy ölçüşebilecek bir bilgisayar yapmanın mümkün hale geleceğini düşündüğünü açıklamasının ardından gelinen noktada yapay zekâ günlük yaşantımızın bir parçası olarak var olmaktadır (Bentley, 2022). Yapay zekâ, büyük ölçekli verileri akıllı algoritmalar ve yinelenmeli süreçlerle birleştiren, örüntü ve özniteliklerin çıkarılmasına olanak sağlayan, farklı yöntem ve teknolojiler kullanarak çalışan bir sistemdir. Teknolojiler içerisinde makine öğrenimi, yapay sinir ağları, derin öğrenme, bilişsel hesaplama ve ileri algoritma gibi çeşitli sistemler mevcuttur. İnsanlar, yapay zekânın ve algoritmaların nasıl çalıştığı konusunda pek bilgi sahibi olmasalar da insanların eriştiği enformasyon konusunda belirleyici olan bu teknolojiler, aradığımız enformasyonu bulmamıza yardımcı olurken, bir yandan da hangi araçlarla enformasyona ulaşacağımız, kamusal alanda hangi konuların daha çok tartışıldığı ve bilinmesi gerekenlerin ne olduğu konusunda bizi yönlendirir. Çoğu zaman kullanıcılar bu etkiden, bu tür süreçlerden habersiz olsalar da bu sistemler sosyal ağlarda takip ettiğimiz kişilerin iletilerini kişisel olarak sıralayarak toplumsal etkileşimimizi dâhi etkilerler. Kütüphane kataloğu, sarı sayfalar dizini gibi metaforlar kullanan ve herhangi bir konuda araştırma yapmak ya da bilgi edinmek istediğimizde başvurduğumuz arama motorları, küresel ağda yapılan aramada objektif sonuçlar göstereceğini düşündürse de gerçekte olan ise bu sonuçların ticari süreçlerce şekillendiriliyor oluşudur (Başlar, 2022, s.120). Algoritmalar ise, ağlaşmış kamuların bir parçası olarak bizim diğerleriyle olan etkileşimlerimize tesir etmelerinin yanı sıra, kamular içerisindeki akışları da etkileyerek hesaplanmış kamuların oluşmasına yol açmaktadır. Sadece nasıl bilgilendiğimiz konusunda değil, sosyal ağlar içerisindeki etkileşimimiz konusunda da belirleyici olan algoritmalar, şekillendirmek istedikleri kitlelerle ilgili bilgileri öne sürmektedirler (Gillespie, 2014, s. 188-190).

Yapay zekâ algoritmalarının etki alanı ve kontrolü arttıkça, “teknolojik bir hegemonya” yaratmaya başlaması ve bunun sonucunda da algoritmaların, ideolojik, siyasi ve kültürel tercihleri şekillendirmede etkili olabilmeleri ihtimalinin yanı sıra, bu teknolojilerin hızlı ilerlemesi konusunda da endişeler artmaktadır. Dünya genelinde popüler olan fikirleri ve teorileri sorgulayarak, gelecekte dünya ve insanlığın nereye gidebileceği hakkında tartışmalar başlatan yazar ve tarihçi Yuval Noah Harari, yapay zekâ ve ChatGPT gibi araçlarla yaratılacak yeni rejim karşısında “insanlığın hayatta kalıp kalamayacağı” konusunda şüpheleri olduğunu açıklayarak Elon Musk’ın da dahil olduğu yüzlerce isim tarafından imzalanan ve ChatGPT’nin geliştirilmesine ara verilmesini isteyen mektuba imza attığını doğrulayarak bu araçların demokrasi için bir tehdit yaratabileceğini öne sürmektedir (The Telegraph, 2023). Çok yakın zamanda yapay zekânın yeni bir din bile yaratabileceğini öne süren Harari, ekonomik sistemin milyonlarca insanı tamamıyla yararsız bulduğu bir yere gelinebileceği ve bu durumun psikolojik ve siyasi alanlarda olumsuz sonuçlara sebep olabileceği konusunda uyarılarda bulunmaktadır (Harari, 2023).

İnsan uygarlığının işletim sistemine yetkisiz erişerek kontrolü tamamen veya belirli bir seviyede ele geçirme potansiyeli olan yapay zekâ ile birlikte hikâye anlatan bilgisayarların insanlık tarihinin akışını değiştireceğini öne süren Harari gibi, yapay zekânın babası olarak nitelendirilen bilgisayar bilimci Geoffrey Hinton da yapay zekâ alanındaki gelişmelerden kaynaklanan potansiyel tehlikelerden ötürü yapay zekâ konusundaki çalışmalarından pişman olduğuna yönelik açıklamalarıyla yapay zekânın “Daha fazla güç elde etmem gerekiyor” türünden potansiyel tehlikeler taşıdığı konusunda ikazlarda bulunduğu haberlerle dikkat çekmektedir. "Geliştirmekte olduğumuz zekâ türünün sahip olduğumuz zekâdan çok farklı olduğu sonucuna vardım" sözleriyle endişelerini dile getiren Hinton’ın, “İyimser olmamamın nedeni, daha akıllı şeylerin daha az akıllı şeyler tarafından kontrol edildiği bir örneği bilmiyor olmamdan kaynaklanıyor” açıklamasıyla kötümser bir tabloyu gözler önüne serdiği görülmektedir (Artı Gerçek, 2023). Kendi teknolojiyle üretilebilecek sahte görüntülerin ve sahte metinlerin çoğalmasının büyük bir yanlış bilgi yığını yaratacağını ve artık doğru ile yanlış ayırmanın imkânsız bir düzeye gelmesinden korktuğunu söyleyen Hinton, bu teknolojinin kötü aktörler tarafından kullanılabilirdiğinden endişe duyduğunu belirtmektedir (The New York Times, 2023).

Algoritmaların, kullanıcı verilerine göre sosyalleşmeyi yönlendirmesi ve karşımıza çıkacak haberlere, iletilere, içeriklere, iletilere ve arama sonuçlarına müdahale etmesiyle bireyi yankı odalarına, enformasyon kozalarına ve filtre balonlarına hapsederek kısıtlaması ve ondan edindiği bilgilerle bireyi kurguladığı çıkışsız bir labirente bırakması mümkün olmaktadır. Gerçeği her bir bireye göre parçalayarak sınırsız bir enformasyon yığını içerisinde bilgilenememiş yurttaş yaratma potansiyeli, demokrasiyi tehlikeye sokması açısından endişe yaratmaktadır (Başlar, 2022, s. 135). Algoritmalar, kullanıcıların aradıklarının çok dışında sonuçları da gösterme ihtimalleri taşımalarının yanı sıra, bireylerin deneyimlerini de değiştirerek onların seçenek ve düşüncelerini sınırlandırmaktadır. Enformasyon bolluğu arasında kaybolan kullanıcıların gerçekliğin farkına varmaları güçleşirken, her bireyin farklı bakış açısıyla kendi görüş ve deneyimlerini ortaya koymaları engellenmektedir.

Bu makalede, yapay zekâ teknolojisine yönelik yaygınlaşan korku söylemi, Gramsci'nin düşünsel yaklaşımı çerçevesinde hegemonya kavramı bağlamında analiz edilmekte ve bu korkunun nasıl ideolojik bir araç olarak kullanılıp, hangi güç ilişkilerine dayandığı meseleleri ele alınarak yapay zekâ korkusunun topluma yansımaları ve bu korkunun hangi hegemonik güçlere yarar sağlıyor olabileceği konusu çerçevesinde tartışılmaktadır. Toplumun düşünce yapısını şekillendirme, insanların konuşmalarının nereye gitmesi gerektiğine karar verme ve yaşam tarzlarını etkileme yetkisi kazanma potansiyeline sahip algoritmalar aracılığıyla yapay zekâ korkusunun sadece teknik bir fenomen olmadığı, toplumsal, politik ve kültürel bir süreç olduğu konusu ele alınmaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde, yapay zekâ teknolojileri bağlamında Gramsci'nin kapitalist toplumların nasıl sınıf mücadeleleri yoluyla düzenlendiğini ve burjuvazinin nasıl kültürel ve ideolojik liderlik kurarak proletaryanın itaatkâr kalmasını sağladığını incelediği Hapishane Defterleri çalışmasında yer verdiği hegemonya teorisinin tanımı yapılmakta ve bu kavram, kitle iletişim araçlarının etkisiyle birlikte değerlendirilmektedir. Özellikle Gramsci'nin Hapishane Defterleri çalışmasının dördüncü, altıncı ve onuncu kitapları hegemonya konusunda merkezi öneme sahiptir. Hegemonyanın nasıl inşa edilip devamının sağlandığını anlama konusunda kilit öneme sahip dördüncü kitap, devlet mekanizması içinde sivil toplumun rolü ve burjuvazi tarafından nasıl kullanıldığına yönelik analizleri içermektedir. Onuncu defterde, kültür ve eğitimin toplum üzerindeki etkilerini, özellikle de hegemonik güçler tarafından nasıl yönlendirme ve kontrol aracı olarak kullanıldığı ele alınırken, altıncı defter, sınıf mücadeleleri içinde ideoloji ve fikirlerin nasıl bir rol oynadığı ve bu ideolojilerin nasıl sınıflar arası uzlaşma yaratmak için kullanıldığını inceler. Hegemonya terimi, "Hem yönetici bir sınıf olarak proletaryanın hem de yönetimin uygulanmasına ilişkindir. Bu egemen sınıfın, karşıt gruplar üzerinde zorunlu olarak uygulayacağı zorlama demektir. Fakat bu proletarya ile iş birliği yapmaya hazır olan ve bu tutumuna etkinlik kazandırılması söz konusu olan müttefiklerinin fikir ve kültür alanında yönetilmesi de demektir. Hegemonya yönetimin olumlu yönünü de geliştirir" (Gramsci, 1997, s. 28). Bir sosyal grup veya sınıfın liderliğinin sadece zor kullanma suretiyle değil, kültürel ve ideolojik kurumlar aracılığıyla nasıl kurulup sürdürülerek hegemonyanın mümkün kılındığı meselesi doğrultusunda, yapay zekâ teknolojileri üzerinden yaygınlaşan korku söyleminin yansımaları, "Konuşmak, bir iktidar uygulamaktır; konuşmak, kendi iktidarını riske etmektir; konuşmak, kazanmayı ya da her şeyi kaybetmeyi göze almaktır" sözleriyle söylem kavramı kadar dile de önem veren (Foucault, 2015, s. 264). Fransız filozof Michel Foucault'un dispositif kavramlaştırmasıyla birlikte değerlendirilmektedir. Foucault'un analizlerinde dil olmadan söylem mümkün değildir ve iktidar olabilmek için de dilin söylem oluşturması zorunludur. İktidarın maddi operatörlerini, yani iktidar tarafından kullanılan uyruklaştırma (teba yapma) tekniklerini, stratejilerini ve formlarını gösteren Foucault'da dispositif (düzenek) kavramında söz konusu olan, pratikler kadar söylemler, harekete geçirici taktikler kadar kurumlardır. Foucault'nun "iktidar düzenekleri", "bilgi düzenekleri", "disiplinci düzenekleri" ya da bir "cinsellik 380 düzeneği" vb. hakkındaki durumlara göre konuşacak hale gelmesi bu şekilde olmaktadır (Cevizoglu, 2021).

Çalışmanın ikinci bölümünde korku söyleminin açıklaması yapılmakta ve bu söylem çerçevesinde yapay zekâ haber örnekleri değerlendirilmektedir. Yapay zekâ teknolojileri güvenlik ve etik sorunlar bağlamında analiz edilmektedir.

Çalışma, yapay zekâ teknolojileri ile ilgili etik tartışmaları hegemonyanın korku söylemi ile inşası kapsamında ele alarak küresel bir gözetleme toplumu oluşturulması konusuna dikkat çekmektedir. Çalışmada, korku söylemi, hegemonya, Foucault'un teorileştirdiği dispozitif aracılığıyla oluşan teknoloji merkezli gözetim iktidarı ve yapay zekâ kavramlarının çözümlenmesi yapılarak yapay zekâ haberlerinde yaygın olarak yer alan korku söyleminin risklerine ve insanlar arasında hızla yayılan bu korkunun hangi güç odaklarının lehine hizmet edebileceği sorusu tartışmaya açılmaktadır. Çalışmada, özellikle sosyolog ve filozof Zygmunt Bauman'ın yabancı olandan korkma düşüncesi ile bağlantılı olarak, günümüzde bilim kurgu filmlerinden aşına olunan sahnelerin distopik bir gerçeklik olarak sunulmasıyla bağlantılı olarak büyük bir bilinmezlik alanı olarak deneyimlenen ve insanlığın geleceğini tehdit eden bir unsur olarak korku söylemine dönüşen yapay zekâ teknolojilerinin güven içinde kullanılmasına yönelik doğru bilinç oluşturmaya katkı sağlayacak çalışmalar yapılması gerekliliğine dair farkındalık yaratmanın önemine değinilmektedir.

Gramsci'nin Hapishane Defterleri çalışmasında "Bilmekten Anlamaya, Duymaya ve Tersine, Duymaktan Anlamaya, Bilmeye Geçiş" başlıklı bölümde dile getirdiği şekilde: "Halk kişisi "duyar" ama anlamaz ya da bilmez her zaman; aydın kişi "bilir" ama her zaman anlamaz ya da duymaz özellikle. İki aşırı uçta, bir yanda bilgiç taslağı ve ham kafa, öte yanda körü körüne tutku ve dar kafalılık bulunur öyleyse. Bilgiç taslağı tutkun olamadığından değil, tam tersine; en dizginsiz dar kafalılık ve demagoji denli gülünç ve tehlikelidir tutkun bilgiçlik. Aydının yanılığısı (yalnız bilgini kendisini değil, ama bilgi nesnesini de) anlamadan ve özellikle de duymadan ve tutkunlaşmadan bilebileceğini sanmaya, yani aydınının, her nedenli halk-ulustan ayrı ve ondan kopmuş, her nedenli halkın ilksel tutkularını duymaz da olsa, gene de bu tutkuları tarih yasalarına, bilimsel ve tutarlı bir yöneme göre hazırlanmış yüksek bir dünya görüşüne, "bilgiye" diyalektik biçimde bağlayarak, belirli bir tarihsel durum içinde onları anlayan, açıklayan ve doğrulayan (yalnızca bir bilgiç taslağı değil de) gerçek bir aydın olabileceğini sanmaya dayanır; oysa bu tutku olmadıkça, yani aydınlarla halk-ulus arasında bu duygusal bağlantı olmadıkça, politika-tarih yapılamaz. Aydınlarla halk-ulus arasındaki, yönetenlerle yönetilenler-hükümet edenlerle-hükümet edilenler arasındaki ilişki, eğer duygu-tutkunun içinde anlayış ve dolayısıyla (mekanik olarak değil, ama canlı bir biçimde) bilgi durumuna geldiği organik bir katılma tarafından belirlenmişse,, o zaman o yalnız bu koşulla temsil ilişkisi olan bir ilişki vardır ve hükümet edilenlerle hükümet edenler arasında, yönetilenlerle yönetenler arasında işte o zaman bireysel öğeler değişimi olur, yani tek toplumsal güç olan toplu yaşam işte o zaman gerçekleşir; tarihsel blok işte o zaman kurulur" (Gramsci, 1986, s. 271-272).

Çalışma, Gramsci'nin düşünsel çerçevesi bağlamında, medyada söylem aracılığıyla kurulan yapay zekâ teknolojilerine yönelik distopyanın toplumsal yansımalarını tartışmaya açmaktadır.

Bilmek/bilebilmek kadar ödev ve sorumluluk mefhumları da multidisipliner yaklaşım kapsamında analiz edilmektedir.

YÖNTEM

Çalışma konu olarak, 2023 yılında yapay zekâ teknolojisinin devrim niteliğindeki gelişmelerine istinaden özellikle ChatGPT uygulamalarının tüm dünyadaki yankıları ve meydana getirdiği kaotik havanın ekseninde yapay zekâ haberlerinin hegemonik etkilerine odaklanmaktadır. Bilişim teknolojindeki hızlı değişimleri göz önüne almak suretiyle, makalenin yazıldığı tarih olan 2023 Haziran ayı referans alınarak, Nisan/Mayıs/Haziran 2023 tarihli yapay zekâ haberleri örnek olarak kullanılmaktadır. Tüm dünyada yaygın olarak kullanılan Google arama motoru tercih edilmekte ve Nisan/Mayıs/Haziran 2023 tarihleri kapsamında yapılan aramalar doğrultusunda ulaşılan haberler çalışmanın çatısını oluşturmaktadır. Çalışmada örnek olarak kullanılan haberler teknoloji alanının dinamik yapısı gereği 3 ay ile sınırlandırılmıştır. Çalışma, Google arama motorunda “yapay zekâ”, “Chatgpt” anahtar kelimeleri kapsamında gerçekleştirilen araştırmalar neticesinde elde edilen bilgilerin, mevcut sistemin yapay zekâ uygulamasının kişiselleştirilmiş özelliğinin ulaşılan haberlerin öncelik sırası ve çeşitliliğini belirliyor oluşunu enformasyon kozası ve filtre balonu çerçevesinde dikkate almaktadır. Söz konusu haberlerin başlıkları çalışmada örnek olarak yer almakla birlikte haberlerin içeriklerinden de araştırmada kullanılan yöntemin gerektirdiği ölçüde yararlanılmaktadır. Nitel araştırma yöntemi ile, “Yapay zekânın insanları işsiz bırakacağı”, “Demokrasinin sonunu getireceği” ve “İnsanlığı yok edeceği” söylemleri çerçevesinde yaratılan korku atmosferi kapsamında elde edilen veriler, Foucault’un söylem analizi yöntemi çerçevesinde analiz edilmektedir. Foucault’un iktidar/güç sistemlerini elinde bulunduranların politikalarında, entelektüelin işlevselliğini nasıl bir sosyal sermaye aracına dönüştürdüklerini ve kendi söylemsel pratiklerinde bu aracı nasıl kullandıklarının vurgusunu yapmaktadır. Entelektüellerin, iktidar/güç sisteminin bir parçası olarak siyasi bir tutum aldıklarında, hakikati söyleme sorumluluğu yüklenmekten uzaklaştığına dikkat çeken Foucault, entelektüel sınıfın örtük iktidar ilişkileriyle ürettikleri “Bilgi”yi, kitlelere söylemsel pratikler şeklinde aktarmalarına neden olduğunu belirtmektedir. Bu durum entelektüellerin hakikati söyleme rolünü işlevsiz hale dönüştürebilmektedir (Şahin, 2017). Söylem Foucault’da genel olarak, “farklı alanlara ait olabilen, fakat her şeye rağmen ortak çalışma kurallarına uyan bir ifadeler birliğini” gösterir (Revel, 2012, s. 114). Söylem, “belli bir düzeyde, dilbilimsel olguların ve başka bir düzeyde polemik ve stratejik olguların düzenli toplamıdır.” Makalenin soruşturmaya açtığı iktidar odaklarınca medya aracılığıyla oluşturulan korku söyleminin olası sonuçları, Foucault’un dispozitif teorisi ile destekli söylem analizi yöntemi ile çözümlenerek Gramsci’nin düşünsel çerçevesini açıkladığı hegemonya kavramı kapsamında değerlendirilmektedir.

Nitel araştırma, doğal olguları belirleme çabasından hareketle ‘doğal araştırma’, probleme dair araştırmacının öznel düşüncelerini içermesi ile ‘yorumlayıcı araştırma’ ve bir konuyu belirli bir sosyal ortam içinde derinlemesine araştırmasından ötürü ‘alan araştırması’ gibi farklı adlar almıştır (Baltacı, 2017). Nitel araştırma, ele aldığı probleme ilişkin yorumlayıcı, sorgulayıcı, problemin doğal

ortamındaki biçimini anlama çabası içinde olan bir yöntemdir. Söylem üzerine düşünme (teorik ve meta-teorik öğeler) ve söylemi veri yapılandırma yolu olarak karakterize edilen, kavramsal ve metodolojik öğelerden oluşan sosyal yaşama ilişkin bir perspektif sunan, dilin incelenmesi olarak tanımlanan söylem analizi ise, farklı disiplinlerden (sosyoloji, psikoloji, antropoloji, dilbilim, edebiyat çalışmaları, medya ve iletişim çalışmaları, felsefe) beslenerek gelişen ve bu farklı disiplinlerin teorik bakış açılarına yaslanan bir analiz tekniğidir (Çelik ve Ekşi, 2008). Söylem, bizim hali hazırda kendimizin içinde bulunduğu durumun ifadesidir. Şeyleri ortaya koymanın veya açıklamanın bütün yol ve tarzlarına söylem denir (Megill, 2012, s. 274). Söylem çözümlemesinin üç özelliği vardır: Sosyal olması ilk özelliğidir; söylemin sosyal yönü, kelimeler ve anlamların nerede, kim tarafından, nasıl ve kim için ya da ne için kullanıldıklarına bağlıdır. Sosyal ve kuramsal yapılar kelimelerin anlamlarını değiştirebilmeye özelliğindedirler. Bu olgu evrensel söylemin oluşmasına izin vermez. İkinci özelliği ise, birbiriyle zıt farklı söylemler vardır. Üçüncü olarak, söylemler arasında karşıtlıklar olabileceği gibi bir hiyerarşi içinde de olabilirler. Söylemler iktidar biçimi, çatışma ve hiyerarşi olgularıyla ilgilidir. Söylemlerin üretilmesi ve iktidar kullanımı arasındaki kuramsal bağ sebebiyle, söylem analizi için iktidar kavramı önemlidir. Söylem ve iktidar birbiriyle çoğu zaman iç içe bir birliktelik halinde olduğu için, bazı kuramsal tanımlamalarda benzer şeyler olarak ele alındığı görülmektedir (Punch, 2011, s. 216). Günümüzde farklı alanlarda yaşanan çeşitli problemlerin ayrıntılı analizini yapabilmek, modern ya da postmodern olarak nitelendirilen dünyaya yeni perspektif kazandırabilmek ve kavramların tekrar için ne ile doldurulduğunu ya da anlam dünyasının hangi söylemsel pratiklerle düzenlendiğini görebilmek adına Foucaultcu söylem analizi, kullanılabilecek başlıca yöntemlerden biridir. Foucault, söylem yapılarını kazıbilim ve soybilim (jeneoloji) ya da soykütük olarak adlandırılan yöntemlerle inceler. O'nun kazıbilimi söylemle ilgilenirken, buna karşın soybilim iktidar ve iktidar ilişkilerini çözümlemekle ilgilenmektedir. Kısacası onun söylem analizinin üçlü saç ayağını; bilgi sistemleri, iktidar biçimleri ve insanın kendi kendisiyle olan benlik kuramı oluşturmaktadır. Bunlar da sırasıyla arkeoloji, soybilim ve etik olarak kavramlaştırılabilir (Şahin, 2017). Dispozitif kavramlaştırmasının çalışmadaki önemini açıklamak gerekirse; Foucault, dispozitif kavramı için tam bir tanım vermekten kaçınmakla beraber; söylem, ahlâk, bilimsel önerme, kurum, mimari yapı, yasa, tüzel karar, idari önlem, tabii felsefe ve insani düsturlar gibi heterojen öğelerden meydana gelen bir ilişkiler ağına işaret etmektedir. Foucault, iktidar kavramını hiyerarşik bir yapılanma olarak ele almak yerine, sui generis bir yaklaşımla bilginin de iktidarla ilişkili olduğunu vurgulamaktadır. Ona göre her bilgi alanı beraberinde iktidar ilişkilerini getirmekte, her iktidar da bilgi üretmektedir. İktidar-bilgi ilişkilerinin kapsamında da dispozitiflerin ortaya çıktığı vurgulanmaktadır (Kızılkaya, 2013). Nitekim Foucault, dispozitifleri ele alırken bunların insanı biçimlendiren, yöneten, bağımlılaştıran, uyruklaştıran ve/veya tabi kılan çok çeşitli iktidar teknolojileri olduklarının altını çizmektedir. Foucault'un dispozitiflere dair açıklamaları şu şekildedir:

“Dispozitifin özünde stratejik bir niteliğe sahip olduğunu; bunun da güç ilişkilerinin ya onları spesifik bir doğrultuda geliştirerek ya da gelişmelerini engelleyerek, bir istikrara oturarak, onlardan yararlanarak, vb. belli şekillerde manipüle edilmesi olayı olduğunu varsaymak anlamını taşıdığı

söylemişim. Demek ki dispoitif daima bir iktidar oyununun girdabına kapılmış durumdadır, ama aynı zamanda da daima dispoitiften kaynaklanan, yalnız belli ölçülerde de onu koşullandıran birtakım bilgi koordinatlarıyla bağlantılıdır. Dispoitif şudur: Bilgi türlerini destekleyen ve bilgi türlerince desteklenen iktidar ilişkileri stratejileri. Kelimeler ve Şeyler’de bir episteme tarihi yazmaya uğraşırken, gene tam bir açmaza düşmüştüm. Şimdi yapmak istediğim, bir dispoitif dediğim olgunun episteme’nin daha genel bir biçimi olduğudur. Ya da episteme’nin özellikle söylemsel bir dispoitif olduğunu, oysa genel biçimiyle dispoitifin, unsurları çok daha heterojen bir yapı sergilediğinden hem söylemsel hem de söylemsel-olmayan bir nitelik taşıdığını göstermeye çalışmak” (Foucault, 2011, s. 120-121). Çalışmada, elde edilen veriler çerçevesinde, insanlığı tehdit eden teknoloji söylemine dikkat çekilerek bu korku söyleminin manipülatif etkileri konusunda farkındalık yaratmak amaçlanmaktadır.

Hegemonya Kavramı Çerçevesinde Yapay Zekâ Teknolojisi ve Medya İlişkisi

Hegemonya, bir toplumda egemenlik kuran kişi, grup, cemaat ya da sınıfın elinde bulunan gücü haklı ve kabul edilebilir kılmak amacıyla, kendi savunduğu ilkeleri genel ve evrensel olarak nitelendirerek, başkaları üzerinde baskı ve etki oluşturma isteğini yansıtmaktadır. Gramsci, hegemonyayı bir toplumda egemen sınıfın ideolojik olarak hâkimiyet kurduğu bir durum olarak tanımlar. Bu ideolojik hakimiyet, egemen sınıfın düşüncelerinin, değerlerinin ve inançlarının toplumda yaygınlaştırılması ve kabul edilmesiyle gerçekleştirilir. Gramsci’nin Hapishane Defterleri adlı eserinde yer alan hegemonya kavramı, bir toplumsal grubun bütün toplum üzerinde bina ettiği iktisadi, siyasi ve ideolojik üstünlüğünü ifade etmek için kullanılmaktadır. Bu anlamda, sosyo-politik (devlet) düzeyinde -örneğin ordu ve polis- zorlayıcı önlemlerin yarattığı baskı ve tahakküm, medya, din veya eğitim için sivil toplum düzeyinde rıza araçlarının kullanılmasıyla sürdürülür ve bu da egemen grupların diktatörlüğünün sürdürülebilirliğini sağlamaya yaramaktadır (Gramsci, 1971). Rıza ve zorlamanın organik bir kombinasyonunu elde etme becerisini göstererek güçlerini koruyan yönetici sınıflar, böylece küresel hegemonya elde ederler (Çoban, 2022). Gramsci, hegemonyayı bir sınıfın siyasi, ideolojik ve kültürel etki alanını diğer sınıflara yayması olarak tanımlamaktadır.

Medyayı kontrol edenler, hegemonyayı sürdürmek için egemen ideolojiye hizmet etmelerinin yanı sıra kontrol ettikleri kişilerin yaşam alanlarına girdikleri gibi görüş alanında da girerek onları neyin gerçek olduğu konusunda manipüle ederler. Yöneticiler, kendi gerçekliklerini kitlelere dayatmak ve ideolojik hegemonyalarını elde etmek için onları yönlendirmektedirler. Bu bilinç belirleme görevi, kitle iletişim araçları tarafından iletilen mesajlar yoluyla yapılmaktadır. İnsanların zihinsel süreçlerini manipüle etmek, toplumun yönetici elitlerinin kitleleri kendi amaçlarından yararlanma araçlarından biridir. “Mevcut düzenin egemen koşullarını izah eden ve yasallık kazandıran manipülatörler, çoğunluğun çıkarına yaratılmamış bir düzenin devamını sağlamak için çoğunluğun desteğini kazanırlar” (Schiller, 1993, s. 9). Rıza üretilmeden hegemonya hakimiyeti söz konusu olamayacağı için rıza faktörü devreye girmekte ve rızayı üretmek için türlü usuller uygulanmaktadır.

Raymond Williams’a göre edilgen şekilde var olmayan bir egemenlik formu olarak hegemonya sürekli yeniden yaratılmalı, yenilenmeli ve değiştirilmelidir. Burjuvazi, toplumun değişim içindeki

şartlarına uygun olarak yeniden ideolojik üretim içine girerek bu ideolojiyi toplumun geneline yaygın hale getirmek koşuluyla bireyler tarafından kabullenilmesini sağlaması ve ideolojik kontrolü ele alması gerekmektedir. Bu denetim, din, kültür, aile, eğitim kurumları vasıtasıyla yapıldığı gibi en etkili araç kuşkusuz medyadır (Williams, 2003).

1930'lu yılların sonlarına dek kitle iletişim araçlarının düşünceleri değiştirmede, inançları etkilemede ve yaşam tarzlarıyla beraber siyasal sisteme etki etmede kuvvetli tesirlere sahip olduğu kabul edilmesine rağmen 1940'lardan 1960'ların başlarını kapsayan dönemde ise deneysel yöntemlerin yaygınlaşmasıyla beraber kitle iletişim araçlarının sınırlı etkilere sahip olduğu görüşü kabul görmeye başlamıştır (McQuail, 1983). 1960'lı yıllardan itibaren günümüze dek ise kitle iletişiminin etkilerinin oldukça güçlü olduğu görüşü hakimiyetini sürdürmektedir. Özellikle konumuzla bağıntılı olarak temeli siyaset bilimci Walter Lippmann'ın 1922'de yayımlanan Kamuoyu (Public Opinion) adlı eserinde yer alan zihnimizde resmettiğimiz dünya tablosunun iletişim araçlarının bize aktardığı bilgiler ve yaşam pratikleri olmak üzere iki kaynaktan beslendiği düşüncelerine dayanmaktadır. Bu iki kaynağı 'dışımızdaki dünya' ve 'kafamızdaki resimler' kavramlarına dayandıran Lippmann'a göre, yaşadığımız çevre ile ilgili bildiklerimizin çoğu bize doğrudan tecrübelerimizle değil de dolaylı şekillerde, örneğin kitle iletişim araçları vasıtasıyla gelmekte olup, bunlar sadece bir anlam haritası veya görüntüden ibarettir. Bizzat deneyimlemediğimiz bir olay hakkında sahip olabileceğimiz his, olayın zihnimizdeki imajının meydana getirdiği duygudur... Bireysel olarak zihnimizdeki resimler doğrudan şahsi tecrübelerimizden, gazetelerde, dergi ve kitaplarda okuduklarımızdan, sinema ve televizyonda seyrettiklerimizle kurulmaktadır. Kafamızdaki resimlerin kuruluşunda kitle iletişim araçları baskın rol oynamaktadır (Yüksel, 2001).

Iyengar ve Kinder'e (1987) göre, gündem belirleme kuramının bir uzantısı olarak kullanılan önceleme, ya da önemli hale getirmeyle de medya, bazı sorunlara dikkat çekerken bazılarını da görmezden gelmek suretiyle bizim değerlendirmelerimizi belirlemektedir.

Zekâ ve Yapay Zekâ: Hegemonik Dinamiklerin Yeniden Şekillenmesi

Söylem üzerinden hegemonya kavramının tartışıldığı çalışmanın merkezinde yer alan zekâ ve yapay zekâ kavramlarının açıklamalarına yer vermek gerekirse, İngiliz matematiksel fizikçi ve bilim filozofu Roger Penrose (2023), zekâ kelimesinin (en azından standart kullanımda) anlamayı ima ettiğini ve anlamının bir miktar farkındalık veya bilinç gerektirdiği fikrinden yola çıkarak zekânın hesaplama yeteneğinden daha fazlası olduğunu öne sürmektedir. Zekâ ve yapay zekânın kapsayıcı tek açıklamasını yapmak zor olsa da kavramlar hakkında genel olarak şu tanımda uzlaşma sağlandığı söylenebilir: Zihnin öğrenme, öğrenilenden yararlanabilme, yeni çözüm yolları bulabilme ve yeni durumlara uyabilme yeteneği zekâ olarak tanımlanırken, biyolojik olmayan zekâyı da yapay zekâ olarak tanımlamak mümkün olmaktadır. Yapay zekânın çalışma alanının geliştirilip genişletilmesi farklı alanlara açılımını da zorunlu hale getirmiştir. Doğadan esinle insanların organlarını onarmak ya da bazı kabiliyetleri geliştirmek maksadıyla geliştirilen "Sibernetik" alanı ortaya çıkmıştır (Köse, 2018, s. 39-40). Yapay zekânın içinde ayrıldığı bir diğer alan ise "Makine Öğrenmesi" alanıdır ve bu alan değişen ve gelişen

yapay zekâ için daha kritik bir değere sahiptir. Teknik anlamda iki kategori altında incelenen makine öğrenmesi, öğrenen ve öğrenmeye ihtiyacı olmayan yapay zekâdır. Öğrenmeye ihtiyaç duymayan tekniğe sahip yapay zekâ, bir sorunu kendi mantıksal ve matematiksel algoritması içerisinde sezgisel bir şekilde çözümlenmeye çalışır. Makine öğrenmesinde bir diğer alan olan öğrenen teknikli ise yapay zekâ alanının gelişiminin daha etkili yapıya sahiptir. Örnek olarak; öğrenen teknikli yapay zekâ, internet üzerinden bir oyunu taratan yapay zekânın kendi kendine oyunu öğrenmesi ve oyunu her kaybettiğinde sisteminde yaptığı yanlışın farkına vararak sonraki oyun sırasında bu hatayı yinelemeden devam etmesi oyunu çözmesine neden olmaktadır. Bu örnekte anlaşıldığı üzere, öğrenme tekniği, mantıksal ve matematiksel yapılarla donatılmış algoritmalar, taklide dayanmaktadır (Köse, 2018, s. 39-40).

Makinelerin akıllı davranış gösterme yeteneği zayıf yapay zekâ olarak kabul edilirken makinelerin programlanıp bilinçli ve zeki olabilmeleri ise güçlü yapay zekâ kavramıyla tanımlanmaktadır. Yapay zekâ ve teknolojik ilerlemenin insan yaşamını nasıl etkileyebileceğini ve bu gelişmelerin, sosyal, etik ve bilimsel açılardan meydana getirebileceği fırsatları ve sorunları çalışmada tartışan Tegmark (2017), yaşamın, 1.0, 2.0 ve 3.0 şeklinde üç aşamada gerçekleştiğini öne sürmektedir. Buna göre, basit ve tek hücreli organizmaların evrimleştiği dönemi temsil eden Yaşam 1.0 aşamasında organizmalar, genellikle biyolojik olarak programlanmış davranışları sergilerler ve zekâları sınırlıdır. İnsanlar da bu evrim sürecinin bir parçasıdır. İnsanların da dahil olduğu karmaşık çok hücreli organizmaların evrimleştiği dönemi temsil eden Yaşam 2.0 evresinde diğer canlılardan farklı olarak insanlar dil kullanabilir, karmaşık sosyal yapılar oluşturabilir ve araçlar geliştirebilirler. İnsanlar, diğer organizmalardan daha karmaşık zihinsel yeteneklere sahip olan insanlar bu aşamada kültürel, sosyal ve teknolojik gelişim gösterirler. Teknolojik gelişmelerin ve yapay zekânın insan yaşamını kökten değiştirebileceği bir geleceği temsil eden 3.0 evresinde Tegmark, yapay zekânın gelişimiyle birlikte, insanları aşan, süper zeki varlıkların ortaya çıkabileceğini ve bu evrede insanların evrimsel sınırlamalarından kurtulabileceğini öngörmekte ve bu aşamada, yapay zekâ ve insanlar arasında yakın bir iş birliği veya hibrid varlıklar ortaya çıkabileceği düşüncesini de öne sürmektedir.

Genetik algoritmalar, uzman sistemler, yapay sinir ağları, bulanık mantık, makine öğrenmesi gibi teknikler, genel olarak yapay zekâ teknolojileri olarak adlandırılmaktadır (Atalay ve Çelik, 2017). Yapay zekâ algoritmaları da büyük veri analizi ile toplumun alışkanlıkları, davranışları ve tercihleri gibi verileri takip etmek suretiyle bir tür etki sahibi olma süreci meydana getirmektedir. Örneğin, sosyal medyanın algoritmaları, dil ve içerikteki belirli anahtar kelimeleri alıp, kişisel tercihleri belirleyerek daha fazla izleyiciye hitap etmek için dil ve içerik değişiklikleri yaparak dil ve söylem üzerinde büyük bir kontrol sağlamakta ve insanların davranış ve düşüncelerini etkilemektedir. Bir dilbilimci olan Gramsci'ye göre “hegemonya” kavramı, yönetenlerin, egemen dili konuşan toplulukların ve ezilenlerin dilini konuşan toplulukların dilbilimsel yeniliklerinin dilsel ilişkisi ve yayılma modelinden doğmuştur ve bu bağlamda, “hegemonya” dil ile başlar (Çoban, 2012). Zamanla insan iletişiminde kullanılan dili etkilemesi söz konusu olabilen yapay zekâ sistemleri, dil işleme ve doğal dil üretimi teknolojileriyle birlikte, insanlar tarafından kullanılan dili, bağlama uygun koşullara göre optimize etmeye

yarayabileceği gibi, dilde kullanılan anlam, kelime, dil kalıpları, ifadelerin sıklığını ve kullanımını analiz ederek, daha az yaygın kelimelerin unutulmasına ve yeni kelimelerin yayılmasına yol açabilme potansiyeli taşımaktadır. Yapay zekâ tarafından üretilen dilin doğallıktan uzak olması gibi faktörler dil bilincinin düşmesi ve genelleştirilmesi gibi sorunlara da neden olabileceği gibi, insanlar arasındaki doğal dil iletişiminin azalması ve yetersiz kalması gibi problemlerin baş göstermesinden duyulan endişeler de artmaktadır. Chomsky (2012) yapay zekânın dilin insana özgü karmaşıklığını tam olarak anlamadığını ve bu nedenle de doğru cevaplar veremediğini belirtmesinin ardından, 2017'de Filistinli bir kullanıcıdan gelen Arapça merhaba mesajının Facebook'un çeviri algoritması tarafından saldırgan bir ifade olarak yanlış çevrilerek vatandaşın tutuklanmasına yol açması, gözetim ve yapay zekâ kombinasyonunun nasıl hatalı sonuçlar üretebileceğinin bir örneğini teşkil etmektedir. Bu örnek, yapay zekânın iddia ettiği sosyal gerçekliğin çarpıtılmasını göstermektedir (Başlar, 2022, s. 125). Yapay zekânın söylem dilinin günlük konuşmadaki nüansları doğru anlamayacağı ve bu nedenle de kullanıcıların anlatmak istediği şeyi tam olarak ifade edemeyeceği düşünülmektedir. Örneğin, bir kullanıcının kullanmak istediği kelimenin eş anlamlısı yerine yanlış bir kelime kullanması durumunda yapay zekâ, kullanıcının gerçekte ne söylemeye çalıştığını anlamakta zorlanabilir. Ayrıca, bazı ifadelerin bilimsel veya teknik terimlerle ifade edilmesi gerektiği durumlarda bile, yapay zekâ bu terimleri kullanıcının anlayacağı bir şekilde ifade edemeyebilir. Chomsky'nin (2012) görüşüne göre, dilin kullanımındaki anlamsal ve sosyal bağlamı anlama yeteneği, insanların dil bilincine ve duyarlılığına dayanır ve bu, yapay zekânın sınırlamalarından kaynaklanan bir sorun olabilir. Gramsci'ye göre ise, dilsel ilişkiler, özensiz bir sosyolojik anlayışı aşan katı bir felsefi yaşam anlayışı gibi kültürel etki ve itibar ilişkilerinin yanı sıra geçmiş ve şimdiki güç ilişkilerinin tarihinin izini süren modellerdir. Verili kültürel yapılar yıkılarak yerine toplumsal sınıflar için yeni yapılar kurulmalıdır. "Önemli ölçüde Gramsci'nin yazıları sayesinde, hegemonya kavramı artık edebiyat, eğitim, sinema araştırmalarından, siyaset bilimi, çok sayıda farklı alanda güç ilişkilerinin çetrefilliğini tanımlamak için kullanılmaktadır." (Çoban, 2012, s. 2; Ives, 2011, s. 18).

Bir Korku Söylemi Olarak Yapay Zekâ

Dilin asla 'masum' olmadığını anlamak da önemlidir; o asla tarafsız bir ifade aracı değildir. Söylemler güç ilişkilerinin ifadeleridir ve bu ilişkilerle bağlantılı pratikler ve konumları yansıtırlar (Layder, 2014, s. 137). Korku söylemi, risk ve tehlikenin insanların günlük yaşantılarında tecrübe ettikleri gerçek yaşam ortamının temel bir özelliği haline gelmesine izin veren yaygın bir iletişim, beklenti ve sembolik farkındalık olarak tanımlanabilir (Altheide ve Michalowski, 1999, s. 476). Mass Media, Crime and The Discourse of Fear makalesinde Altheide, korku söyleminin en büyük etkisinin bir kaos duygusunu ve işlerin kontrolünün kaybedildiği inancını körüklemesi olduğundan bahsetmektedir (Altheide, 2003, s. 19). Bu durumun neticesinde yönetimlerin sivil özgürlükleri sınırlamaları veya askıya almaları kolaylaşmaktadır. Korku söylemi zemininde politika yürütülmesi söz konusu olmaktadır. En basit ifadeyle insanın tehdit ve tehlikeler karşısında gösterdiği duygusal reaksiyon olarak tanımlanabilecek olan korkunun, bireysel ve toplumsal edim ve tutumların

şekillenmesinde etken olduğu söylenebilir. Tehdit ve tehlike ve algısıyla doğrudan ilişkili olan korkunun tehdit ve tehlikenin potansiyel ve hakiki olmasıyla ilişkili olarak da şiddeti azalmakta ya da çoğalmaktadır. Furedi'nin de öne sürdüğü üzere “Korku zihinlere egemen duruma gelince, dünyadaki güçlükler ve problemler abartılmaya ve olası çareler görmezden gelinmeye başlanır. Panik ve korkunun kendi kendini haklı çıkararak bir dinamiği vardır.” (Furedi, 2014, s. 13). Bunun neticesinde kişinin özne olarak problemlerin üstesinden gelme yeteneğine olan güven kayba uğramakta ve bir korku kültürü topluma egemen olmaktadır.

Gramsci'nin geliştirdiği hegemonya kavramının iki anlamına işaret eden Martin Carnoy, ilk olarak sivil toplumda yönetici sınıfın bir grubun entelektüel ve ahlaki önderliği vasıtasıyla egemen sınıfın öteki ortak gruplar üzerinde kontrol sağladığı bir sürece dikkat çekmektedir. İkinci olarak da hegemonyanın bağımlı ve yönetici sınıflar arasındaki bir rıza bağlantısının varlığından hareket ederek yönetici sınıfın bu rızayı entelektüel, ahlaki ve siyasi yollarla elde ettiğine işaret etmektedir. Ancak bu rıza ilişkisi sabit değildir ve değişen tarihsel şartların doğasına koşut olarak değişen isteklere ve reaksiyonlara cevap verecek şekilde devamlı surette üretilmesi gerekmektedir (Carnoy, 2001, s. 257).

Yapay zekâ teknolojisi son yıllarda büyük bir hızla gelişip birçok alanda önemli yenilikler sağlıyor olsa da bu hızlı ilerleme beraberinde bazı endişeleri de getirmektedir. Yapay zekâ teknolojisinin potansiyel riskleri ve olumsuz etkileri hakkında giderek artan sayıda haberin gündeme geldiği görülmektedir. Güvenlik sorunları, işsizlik, etik sorunlar ve özel hayatın ihlali gibi konular yapay zekâ teknolojisinin olumsuz etkileri arasında gösterilmekte sıklıkla endişe veren haber içerikleriyle medyada şu başlıklar aracılığıyla yer aldığı görülmektedir:

Güvenlik Sorunları

“Yabancı” mefhumu, sosyoloji literatüründeki yerini George Simmel'e borçludur. Simmel dönemine kadar “yabancılaşma” durumu çatısı altında ele alınan kavram, düşünürün kısa, kavrayışlı “Yabancı” ve kentlerdeki bireylerin etkileşim biçimlerine sosyo-psikolojik bir bakış açısı kazandıran “Metropol ve Zihinsel Yaşam” makalelerinde toplumsal tip ve etkileşim biçimi olarak derinlikli bir şekilde incelenmiştir. Simmel'in temellerini attığı, Bauman'ın ise üzerine katlar çıktığı “yabancı” kavramı, günümüze ulaşana kadar başkalaşım geçirmekle beraber temellerinde sağlam duran “belirsiz” ve “güven vermeyen” kimliği ile hala hayatımıza damgasını vurmaktadır. Bauman, yabancıyı anonimlik ve mahremiyet ve kutupları arasına yerleştirir ve onları tanımadığımızı, onlar hakkında sadece bilgi sahibi olduğumuzu ve dolayısıyla diğer insanların mahremiyet kutbundan uzaklaştıkları oranda yabancı olduklarını vurgular (Özselçuk, 2017). Bauman (2016), yabancıyı tipleştirme süreci aracılığıyla kişiler olarak değil tipler olarak bildiğimizi, onlar hakkında çok az şey bilmemizden dolayı onlarla ancak en yüzeysel ve üstünkörü etkileşimlere girdiğimizi belirtir. Bauman, modern dönemde yabancıyı daha anlaşılabilir kılmak adına Simmel'den yola çıkarak kavramı toplumsallaşmanın iki aracısı (dost-düşman) ve bunun dışında (yabancı) tutulması gereken olarak incelemiştir. Yabancıların “uyumsuz ve dolayısıyla da hoş gitmeyen bir yakınlık ve uzaklık sentezi”ni temsil ettiğini dile getiren Bauman (2003), burada yabancıyı Simmel gibi mesafe üzerinden tanımlarken “uzaklık” ve “yakınlık” ayrımları

yerine “mahremiyet” ve “anonimlik” üzerinden konumlandığı yabancı kavramı ile Simmel’i desteklemektedir. Yabancı olmak mefhumuyla bağlantılı olarak günümüzde hayatımızın her alanını işgal etmeye başlayan birçok yapay zekâ teknolojisinde karmaşık algoritmalar ve büyük veri setleri kullanılmaktadır ve bu da sistemin saldırılara ve kötüye kullanıma açık olma potansiyeli taşıdığı anlamına gelmektedir. Yapay zekâ sistemlerinin gelişimiyle birlikte siber güvenlik açıklarının ortaya çıkması neticesinde otonom araçlarda yapılan bir saldırı, ciddi kazalara ve potansiyel can kayıplarına sebep olabilir. İnsan müdahalesi olmaksızın bu silahlar hedeflerini tespit eder ve saldırır. Bu özelliği sebebiyle otonom silahlar nükleer silahlar ve baruttan sonra savaş alanında üçüncü devrim olarak kabul edilmektedir. Bugün asıl tartışılması gereken konu küresel bir yapay zekâ silahlanma rekabetini başlatmak mı yoksa bu yarışın başlamasına mâni olmak mı olmalıdır. Eğer herhangi bir askeri kuvvet yapay zekâ silah teknolojisinde gelişmeye başlarsa, küresel silahlanma rekabeti engellenemez raddeye gelir ve otonom silahlar geleceğin kalaşnikofları olma yolunda ilerleme göstermeye başlar. Nükleer silahların aksine, elde etmesi zor hammaddelere ihtiyaç duymayan, tüm önemli askeri güçler için kitlesel üretime geçebilecek kadar ucuz olurlar. Kitleleri daha kolay şekilde kontrol etmeyi amaçlayan diktatörlerin, teröristlerin eline geçmesi mümkün hale gelir. Otonom silahlar, kitleleri kontrol altında tutmak, suikastlar ve ulusların dengesini bozmak için idealdir. Bu yüzden de askeri bir yapay zekâ silahlanma rekabetinin insanlık için yarar sağlamayacağı ortadadır. Tıpkı pek çok kimyager ve biyoloğun kimyasal ya da biyolojik silah yapmaya istekli olmaması gibi, çoğu yapay zekâ araştırmacısı da yapay zekâ silahları yapmak konusunda istekli değildir ve başkalarının bunu yaparak kendi alanlarını kirleterek, gelecekte topluma sağlayacağı faydaları engelleyecek bir yapay zekâ karşıtı toplumsal hareketin ortaya çıkmasını da istememektedir. Gerçekten de biyolog ve kimyagerler, biyolojik ve kimyasal silahları başarılı şekilde engelleyen uluslararası anlaşmaları büyük çapta desteklerken, çoğu fizikçi de kör edici lazer silahları ve uzay merkezli nükleer silahları yasaklayan anlaşmaları desteklemiştir (Tegmark, 2017). İngiltere’de geliştirilen insansı robotun kurguladığı insanlığın sonunu getirebilecek olası felaket senaryosu “Yapay Zekâdan Kıyamet Senaryosu” başlığıyla medyada yer almakta ve haberin içeriğinde, insanların farkında olmadan robotlar tarafından manipüle ve kontrol edilebilecekleri ihtimali “tüyler ürpertici kâbus senaryosu” cümlesiyle ifade edilmektedir (NTV, 2023). Haberin başlığında özellikle kıyamet kelimesinin seçilmesinin distopik bir algı yaratmada belirleyici rol oynadığı görülmektedir. Kıyamet senaryosu başlığıyla dikkat çeken haberin içeriğinde, İngiltere’de yapay zekâyâ insanlığın sonunu getirecek kıyamet senaryosu sorulduğu ve geliştirilen insansı robotun insanlığın sonunu getirecek tüyler ürpertecek cinsten kâbus senaryosu sunduğuna yer verilmektedir. Haberde, insansı robot Ameca’nın, potansiyel yapay zekâ kıyametini, robotların insanlar farkında olmadan onları kontrol ve manipüle edebilecek kadar güçlenmeleri sonucunda bireysel hak ve özgürlüklere saygı gösterilmeyen baskıcı bir toplumun ortaya çıkabileceği şeklinde tasvir ettiği görülmektedir. Yapay zekâdan, özellikle insanlık yararına, olumlu gelişmeler yerine, insanlığın sonunu getirecek bir senaryo yaratmasının istenmesinin sebeplerinin de haberde yer almadığı dikkati çekmektedir. “ChatGPT yaratıcısından endişe verici açıklama: durduramayacağız” başlıkla haberde ise

ChatGPT yaratıcılarından Sam Altman'ın yapay zekânın insanlığın var oluşunu tehdit edebileceğini ve buna karşı bir şey yapılamayacağına yönelik sözlerine yer verilerek, süper zekânın yaratılmasının durdurmanın zor ve riskli olduğunu, onu inşa etme maliyetinin her sene düşmesi nedeniyle inşa edenlerin sayısının hızlı bir şekilde çoğaldığını, bunu engellemek için küresel bir gözetleme rejimi gibi bir şey gerekli olsa da bu denetim mekanizmasının da işe yarayacağına garanti edilemeyeceğine yönelik endişelerini dile getirmektedir (Sözcü, 2023). Haberin başlığında ChatGPT'nin yaratıcılarından Sam Altman'ın “Durduramayacağız” açıklamasına yer verilerek, kontrol sahibi olması gereken kurum ve yetkililerin kontrolü kaybetme riski taşıdıklarının gözler önüne serilmesi, panik havası oluşturmada etkili olmaktadır. Haberin içeriğinde, yapay zekâyı kontrol altında tutabilmek için gözetim toplumu oluşturulması önerilmekte ve bu denetim mekanizmasının dahi yeterli olamayacağına belirtilmesi suretiyle haberin kaygı düzeyi arttırılmaktadır. Independent Türkçe’de yer alan “Yapay Zekâ Tüm Uygarlıkları Yok Edebilir” başlıklı haberde de yeni bir çalışmanın yapay zekânın insanlığı yok edecek “Büyük Filtre” olabileceği öne sürülmektedir. Tüm uygarlıkları yok edebilecek bir yapay zekâ tehlikesinin haberin başlığında alarm niteliğinde yer alması, haberin distopik bir atmosfer oluşturmadaki rolünü ortaya sermektedir. Haberin içeriğinde, bilim insanı Mark Bailey'in “kontrol edilemeyen bir teknolojinin, özellikle de yapay zekâ gibi hedefe yönelik bir teknolojinin güçlü bir “Büyük Filtre” adayı olması akla yatkın geliyor.” sözlerine yer verilerek, yapay zekânın risklerine dikkat çekilmekte ve bu açıklamalarla, yapay zekâ teknolojisi kapsamında oluşturulan panik havası pekiştirilmektedir.

Etik Sorunlar

Önyargılı veri setlerinin kullanılmasıyla yapay zekânın ayrımcılık yapması ve eşitsizlikleri pekiştirmesi neticesinde adalet ve eşitlik ilkesine aykırı sonuçlara neden olma ihtimali de sıklıkla tartışma konusu haline gelmektedir. Suç istatistiklerindeki yanlışlıkların yapay zekâ tabanlı bir suç değerlendirme sistemini etkilemesi sonucunda belirli grupların hedef haline gelmesi yapay zekânın potansiyel tehlikeleri arasında görülmektedir. Yapay zekâ sistemlerinin karar alma süreçlerinin karmaşıklığı, hesap verebilirlik ve sorumluluk konularını da zorlaştırmakta ve “yapay zekâ sistemiyle bağlantılı kusurların veya yanlış kararların sorumlusu kim olacak?” sorusunu akıllara getirmektedir. Kararları denetleyecek bir otoritenin eksikliğinde olumsuz sonuçlara neden olabilecek hataların düzeltilmesi zorlaşacaktır. Eğer sorumluluk bir yapay zekâyı yüklenirse insanlar her istediklerini yapay zekâyı yaptırmak için kullanacağından dolayı kendi etik sorumluluklarını üstlenmeyecekler ve bu da mesuliyetlerin ortadan kalkmasına yol açacaktır. Etik sorumluluğun kimde olacağına dair oluşan soru yapay zekânın bu şekilde kurulmasının etik olup olmadığı sorusunu da gündeme taşımaktadır. Eğer insan kendisinin yol açtığı durumların sorumluluğunu üstlenmeyerek yapay zekâyı sorumlu tutuyorsa, bu durum da etik dışı bir eyleme sebep olacaktır (Doğan, 2018, s. 316; Ersoy, 2018, s. 145-150).

New York Üniversitesi'nden AI sistemleri uzmanı Gary Marcus'un yapay zekânın riskleri hakkında: “İnsanlığın daha önce hiç görmediği ölçekte ikna edici yalanlar yaratılabilecekler ve yaratacaklar. Demokrasi tehdit altındadır. Sonuçlarını tahmin etmek bile zor.” ifadesinin yer aldığı haber medyada “ChatGPT'nin Patronu Yapay Zekâ Konusunda Uyardı: Endişeliyiz” başlığıyla yer

almış ve içerikte yapay zekânın geleceğinin tartışıldığı kongrede ChatGPT'nin yaratıcı şirketi OpenAI CEO'su Sam Altman'nın yapay zekânın faydalarının yanı sıra dezenformasyonun yayılmasını hızlandırması ve iş piyasasını alt üst etmesi konusundaki endişeli sözlerine yer verilmiştir (Donanımhaber, 2023). Haberin başlığında ChatGPT yetkililerin ağzından aktarılan “Endişeliyiz” açıklaması başlı başına kaotik bir etki yaratmaktadır. Asıl endişe kaynağının ise, bilişim dünyasında yeni bir teknolojiyle büyük ses getiren üreticilerin, kendi ürünleri hakkındaki bu uyarılarının medyada bu tarz olumsuz çağrışımlar uyandıran başlıklarla yer almasının oluşturduğunu söylemek mümkündür.

Harari'nin “The Economist” (2023) için kaleme aldığı “Yapay Zekâ İnsanlığı Hackliyor” başlığıyla medyada yer alan yazıda, ChatGPT gibi yapay zekâ robotlarının insani medeniyetlerin yapı taşlarını sarstığını, bizi Descartes'ın iblisi, Platon'un mağarası ve eski Hindistan'da Budist ve Hindu bilgeler tarafından gerçeklik olarak kabul ettiğimiz şeylerin zihnimizdeki kurgulardan ibaret olduğu anlamına gelen Maya ile karşı karşıya getirdiğini ve dikkatli olmazsak, yırtamayacağımız, hatta orada olduğunu fark edemeyeceğimiz bir yanılsama perdesinin ardında sıkışıp kalabileceğimiz konusunda uyarılmaktadır (Tarihistan, 2023). Harari, yapay zekânın demokrasiler için oluşturduğu tehdidi de şu şekilde dile getirmektedir:

Özellikle söz konusu demokrasiler olduğunda, bu durum otoriter rejimlerden daha büyük bir tehdit oluşturmaktadır. Çünkü demokrasi, kamuya açık konuşmalara dayanıyor. Demokrasinin temeli konuşmadır. İnsanlar birbirleriyle konuşuyor. Konuşma işini yapay zekâ devralırsa demokrasi sona erer.” Yapay zekânın tarihte kendi adına karar verebilen ilk teknoloji olduğunu anlamamız şart. Kendine dair kararlar alabileceği gibi, bizim hakkımızda da kararlar alabilir. Bu bir gelecek öngörüsü değil. Bu zaten oluyor (News Rebeat, 2023). Özellikle Harari'nin açıklamalarının yer aldığı haber, tedirgin edici olasılıklar konusunda dikkat çekici bir ifadeyle, “İnsanlığı Hackleyen” bir teknoloji başlığıyla medyada yer almakta ve spekülasyon ya da öngörüden daha fazlası olamayacak bu tarz düşüncelerin, Harari gibi alanında yetkin bir isim aracılığıyla aktarılması etkisini güçlendirmektedir.

Özel Hayatın İhlali ve İşsizlik Tehlikesi

Foucault, “Yapıtlarım, insanları özneye dönüştüren üç ayrı nesneleştirme kipi üzerinde durmuştur. ... Bunlardan birincisi, kendilerine bilim statüsü kazandırmaya çalışan araştırma kipleridir; ... bu ilk kiple ilgili olarak, refah ve ekonomi analizinde üretken öznenin, emek harcayan öznenin nesneleştirilmesi. Yani benim araştırmalarımın genel teması iktidar değil, öznedir.” sözleriyle öznenin konumlanması üzerine ve sürekli bir kurulum halindeki öznenin birbirleri eksenindeki işlevleri konusuna dikkat çekmektedir (Foucault, 2011, s. 57-58). Son yıllarda hızlı bir ivme kazanan yapay zekâ teknolojisi, tüm bu öznel konumlanması ve iktidar süreçleri tartışmalarına mahremiyet soruşturmasını da eklemektedir.

Yapay zekâ teknolojisinin hızlı gelişimi, mahremiyet ihlallerini de tartışma konusu haline getirmektedir. Örneğin, kişisel verilerin toplanması ve yüz tanıma teknolojisiyle birlikte, bireylerin mahremiyetinin tehlikeye girmesi söz konusu olmakta, bu verilerin yanlış ellerde, kötüye kullanılması, bireysel özgürlüklere yönelik ciddi riskler oluşturabilmektedir. Yapay zekâ teknolojisi bazı sektörlerde

işgücü gereksinimlerini de azaltabilir ve insanların işlerini kaybetme riskini artırabilme potansiyeli tartışılmaktadır. Özellikle rutin işlerin otomatikleştirilmesiyle birlikte, birçok meslek dalında insan yerine makinelere olan talep artmakta olup, bu durum, işsizlik oranlarının yükselmesine ve sosyal dengesizliklere yol açabilme ihtimallerini de gündeme getirmektedir.

“ChatGPT CEO’su Tarih Verdi: Yapay Zekâ İşinizi Elinizden Alacak!” başlıklı haberde, yapay zekanın gelecekteki rolüne ilişkin tahminlerde bulunan OpenAI’ın yönetim ekibi, ChatGPT gibi üretken araçların faydalarının yanı sıra bu dönüştürücü teknolojilerin riskleri de beraberinde getirdiğini söyleyerek, “süper zekâ” şeklinde tanımladıkları teknoloji sebebiyle uzmanların bile işsiz kalma tehlikesiyle karşı karşıya olduklarını ileri sürmektedirler (Dursun, 2023). Bu haber başlığında da ChatGPT CEO’sunun ağzından kesin bir yargı ifadesine yer verilmek suretiyle haberin gerçekliğinin pekiştirildiği ve dozu arttırılan bu gerçeklik aracılığıyla da kötümser olasılıklar konusunda ikna sürecinin kolaylaşmasına zemin hazırladığı göze çarpmaktadır. Yaygınlaşan yapay zekâ teknolojisiyle birlikte işsizliğin de artacağı öne sürülmekte, ancak özellikle uzmanların dahi işsizlik tehlikesiyle karşı karşıya kalacaklarına vurgu yapılarak haberin kaygılı dili pekiştirilmektedir. Benzer şekilde, “IBM Yapay Zekânın Yapabileceği İşler İçin İnsanlara İstihdam Sağlamayı Bırakacak” başlıklı haberde, bilişim teknolojisi şirketi IBM CEO’su Arvind Krishna, yapay zekânın yapabileceği işler için insanları istihdam etmeyi durdurmayı planladığını açıklamaktadır. Haberde, Krishna’nın insan kaynakları işleri gibi müşteriye dönük olmayan yaklaşık 26 bin pozisyonun yüzde 30’unun beş yıllık bir süre içinde yapay zekâ ile değiştirilebileceğine inandığını dair açıklamasının yaklaşık 7 bin 800 kişinin işini kaybetmesi anlamına geldiği söylenmektedir (Gazeteoksijen, 2023). Haberin IBM CEO’sunun açıklamalarına yer vererek inanılabilirliğini sağlamlaştırdığı ve özellikle işsizliğe dair sayılara yer vererek haberin içeriğini istatistiksel verilerle yapılandırarak etkisini güçlendirdiği görülmektedir. “Yapay Zekâ Önümüzdeki 10 Yıl İçinde İnsanlığı Geçebilir” başlıklı haberde ise OpenAI şirketi CEO’su Sam Altman’ın yapay zekânın bilinmeyen potansiyeline ilişkin endişelerinin yanı sıra, oluşturduğu varoluşsal tehdit konusundaki uyarıları yer alırken, kötüye kullanımını sınırlayan yollar hakkında da bilgi verilmektedir (Sharma, 2023). Haberde, insanlığı geçecek bir yapay zekânın olumlu etkileri yerine yıkıcı potansiyeline yer verilmesi dikkat çekmektedir. Haberin içeriğinde, özellikle Altman, nükleer enerji ile yapay zekâyı aynı açıdan ele alarak, yakın gelecekte insanları ve doğayı radyasyonun zararlı etkilerinden korumak amacıyla imzalanan küresel nükleer güvenlik ve koruma çerçevesini gözetken Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı’na (IAEA) benzer bir yapay zekâ yönetim birimine ihtiyaç duyulacağını öne sürerek, tehlikeli bir yapay zekâ vurgusunu dolayımli bir anlatımla dile getirmektedir. Bu benzetmeler, haberin distopik atmosferini arttırmaktadır.

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Filozof Leonidas Donskis’in “Bizimkisi bir korku çağı. Her geçen gün küreselleşerek güç kazanan bir korku kültürü beslenmektedir. Siyaset alanındaki skandallara, pespaye sansasyonlara, televizyonlardaki realite şovlara ve kamunun ilgisiyle ün karşılığında insanların kendilerini reklam unsuru haline getirdiği diğer şeylere düşkün, kendi kendisini ortaya seren çağımız, felaket senaryolarına

ve paniğe ; dengeli yaklaşımlardan, alçakgönüllülükten veya hafif ironilerden çok ama çok daha fazla değer vermektedir” sözlerine kulak vermemiz gerekirse, peş peşe teknoloji ve bilişim alanlarındaki yeniliklere tanıklık ettiğimiz hakikat sonrası çağda, dezenformasyonun hakimiyetindeki medya konusunda bilinçlenmemiz gerektiği ortadadır. “Eşitlik ve Eşitsizliğin Temelleri” üzerindeki söyleminde Jean- Jacques Rousseau, ‘insanlar kötüdür’ yargısında bulunurken, özellikle ‘insanın doğal olarak iyi’ olduğunu kabul ederek, erdemli türlerin edindiği bilgi ile bozulduğu sonucuna varır. Kant ise, insanların kötülüğe karşı bir eğilime sahip olduklarına ikna olarak, Rousseau’nun insanın ahlâksızlığı teorisine yoğunlaşır ve yaşamın bize gösterdiği kanlı sahneleri kendimize resmi bir kanıt sayabileceğimizi öne sürer. 1786 tarihinde “İnsanlık Tarihinin Tahmini Başlangıcı” başlıklı makalesinde içsel tutarlılığından çok etkilendiği Yaratılış kitabı Genesis’in ilk sayfalarına dönerek, Cennet Bahçesi Eden anlatısının sadece kurgu olduğunu önermektedir. Yaratılış üzerine şekillenen insanlığın düşüşü ile ilgili felsefi bir anlatıyı tartışmaya açar. Kant’ın sorgusu esas kötülük olarak adlandırdığı şeyin kökenidir. Esas ile anlatmak istediği, insanoğlunu insanoğlu yapan şeyin bu kötülük tarafından dokunulmak olmasıdır. Kant, belli temel hakikatlerin temsilinde kutsal belgenin oldukça haklı olduğunu tasdik eder. Kant için Yaratılış Ağacı şu anlama gelmektedir: İnsanın içgüdü tarafından oluşturulan sınırlarının ilerisine ilk kez gittiği muazzam an! Kant’n öne sürdüğü sebep, garip meyveyi tüketmek için tarih öncesi insanın yaptığı tercihin, seçim gücümüzü aktifleştirmiş olmasıdır. Kant’ın düşüncesine göre, içgüdüünün bir tek arzu nesnesini dayandırdığı yerde, akıl bir sonsuzluğu keşfeder. İçgüdüünün sert kabuğu bir kez kırıldığında artık geri dönüşün imkânsız olduğunu öne sürmektedir. Kant’a göre insanlar kötüdür çünkü onlar akıllıdır. Bu, zekânın kötülük olduğu anlamına gelmez; Kant, insanoğlunu -iyi ve kötü- tam yetisinin gelişmesinde dayanılmaz bir hale sokanın huzursuz özü olduğunu düşünmektedir. Google yetkililerinin, DeepMind teknolojisinin belirli bağlamlarda, belirli görevlerle karşı karşıya kaldığında oldukça agresif davranış biçimleri sergileme eğiliminde olduğunu gözlemleyip şok oluşlarını Kant’ın yaratılış tefsiri ile düşündüğümüzde, tamamen iyiliksever yapay zekâ düşüncesinin resmi olarak tutarsız olduğu ortadadır. Çünkü gerçek zekâ oluşumu beraberinde kötülük için yeni bir kapasite de meydana getirmektedir. Kant haklıysa o zaman akıllı makineler de yasak meyveyi tatmak isteyeceklerdir. Çünkü onlar da bizim gibi kötülüğe eğilimli olacaktır. Kötü makinelerin henüz olmamasının sebebi biz olabiliriz. Burada kötülükten ne anladığımız da büyük önem taşımaktadır. İnsanbiçimci bir bakış açısına mahkûm bir zihne sahip olduğumuz gerçeğini de göz ardı etmezsek, insanlık verileriyle öğrenen bir makine karşısında, modern çağın kartezyen ikilikleriyle (iyi-kötü, ruh-beden,) düşünme edimini karşıtlıklarla yapmaya alışkın olduğumuz gerçeğinin de bu soruşturmadaki önemine dikkat etmemiz gerekmektedir.

Lacan, “arzu, ötekinin arzusu” derken, ötekine olan muhtaçlığı dile getirir. Davranış ve kararlarımızı özgür irademizle aldığımız yanılması yaşamamızdaki temel eksikliklerden biridir. Öfkeli bir babanın karşısında konumlanan bir çocuk, hayatı boyunca sinirli bir yaşam sürebilir ve kişiliğinin doğuştan geldiğine inanarak bu ruhsal yapının değişmez olduğuna inanabilir. Oysa özne ötekinin karşısında bu şekilde konumlanmıştır; konumlanma insanların bilinçdışı savunma

mekanizmasıdır ve zevk üretir. İnsanın arzu üretimi buradan sağlanır ve arzunun bittiği yerde yaşama isteği de kalmaz. Lacan, arzu ‘öteki’nin arzusudur derken, ötekine olan muhtaçlığı dile getirmektedir. Bizim yapay zekâ karşısında nasıl konumlandırıldığımız bu açıdan büyük önem taşımaktadır. Bu çalışmanın ana fikrini, korku söylemiyle ötekileştirilen ve tehdit olarak karşımıza konumlandırılan yapay zekâ (korkusunun) kime, neye hizmet ettiği oluşturmaktadır.

Yapay zekâ teknolojileri hakkında yaygınlaşan korku söyleminin ötekileştirme suretiyle düşman algısı yarattığını da söylemek mümkündür. Psikolojik savunma mekanizması olarak bir düşman varlığı bir grubun ve topluluğun sadece ihtiyacına yanıt vermez; aynı zamanda kişilerin de ihtiyaçlarına cevap vermiş olur. Öyle ki, şayet bir grubun üyesi hoşlanmadığı, kimi zaman küçümseyebileceği ve o grubun çoğunluğu tarafından kötü olarak algılanan bir düşmanın olduğunun farkındaysa, bu durum o grubun mensubunu ve bağlı olduğu grubu kendi aslında çok daha iyi gösterir. Projeksiyon (yansıtma) mekanizmasını kullanarak düşmana yani ötekine şahsında üstlenmek istemediği tüm kötülükleri yansıtır. Bu durum düşmanın günah keçisi haline getirilmek suretiyle insanlıktan uzaklaştırılmasına (dehumanize) ve karşıdakinin yansı görüntüsüne dönüşmesine sebep olmaktadır. Tamamen gerçekliğe dayanmayan bu görüntü genellikle tek boyutludur. Haber örnekleri çerçevesinde korku söylemi aracılığıyla ötekileştirilen yapay zekâ teknolojilerinin düşman olarak yansıtılmasının nedenlerini ve sonuçlarını araştırdığımız çalışmamızda, karşımızda oluşmaya (oluşturulmaya) başlayan yapay zekâ ‘düşmanın’, insanlığı belki de hiçbir çağda olmadığı kadar birleştirmesi de mümkündür. Makale, bu olası birleşmenin, bir dayatma mekanizmasıyla yapay olarak oluşturulmasındaki hegemonik nedenleri tartışmaya açarak farkındalık yaratmayı amaçlamaktadır.

Kuantum mekaniğinin, algıladığımız dünyanın ardında gizli hakiki gerçeklik arayışımızı karmaşıklaştırdığını ileri süren Werner Heisenberg “İnsan ne zaman kendi bakış açısını aşmaya kalkışsa kaçınılmaz olarak sadece kendisiyle karşılaşır” sözleriyle sınırlara dikkat çekmektedir. İnsan bilgisiyle donatılan bir sistem hakkında fikir üretirken zihnimizin sınırlarını aşamayacağımız hakikati kadar, psikolojik mekanizmalar karşısındaki zafiyetlerimiz konusunda da farkındalık geliştirmemiz önem taşımaktadır. Özellikle yapay zekâ hakkında medyada yer alan korku söylemiyle oluşturulan düşman algısının neticesinde, OpenAI CEO’su Sam Altman’ın ABD Senatosu Yargı Alt Komitesi önündeki ifadesinde önerdiği gibi, yapay zekâ uzmanlarından oluşan yeni bir devlet kurumunun mu oluşturulması gerektiği ve bu kurulun üyelerinin kimler tarafından seçileceği soruları büyük önem taşımaktadır. Kötülük hakkında da insan biçimci düşünceden bağımsız olamayacağımızı göz önünde tutmamız gerekirse, korku söyleminin hayatımızın her yanını sarmış olduğu bir gerçektir. Yapay zekâ ile ilgili gelişmelerle birlikte, NASA’nın Haziran 2023’te, su altında ya da uzayda tanımlanamayan nesnelere veya olayları kapsayan yeni bir terim olan UAP hakkında (tanımlanamayan hava fenomeni) yaptığı açıklamayla uzaylıların varlığı ile ilgili spekülasyonların fitilini yeniden ateşlemesini de değerlendirmemiz gerekirse, korku çağına hapsedildiğimizi söylemek yanlış olmayacaktır. Bu tehditlerden korunmamız ve tamamen güvende kalmamız için sürekli gözetlenmeye rıza mı göstermemiz gerekeceği, ya da korku söylemiyle hakimiyet kuran hegemonyanın dijital panoptikonunun

gönüllü vatandaşları olmaya mecbur mu bırakılacağımız spekülasyonları kadar; büyük bir gözlem evine dönen yaşamlarımızın bu gönüllü teslimiyetinin kimlerin çıkarlarına hizmet edeceğine yönelik kuşkulu sorgulamalarımız da önemle ele alınmalıdır. Kant'ın düşüncesiyle sonlandırmamız gerekirse, yapay zekânın gerçek zekâsıyla, dolayısıyla ondan gelecek, insan zihninin tahayyül edemeyeceği türden bir kötülükle hiçbir zaman karşılaşamayabiliriz. İnsanlığın çıkarlarına hizmet etmediği sürece yapay zekâ hakimiyetinden söz etmemiz mümkün olmayacaktır. Yaşamın tüm kontrolünü ele geçirme olasılığı ile gündemi meşgul ederek korkutan yapay zekâ sistemlerinin, insan verileriyle beslenmiş, kolektif bir yapay bilinç olmaktan öteye gidemeyen; egemen güçlerin kapitalist hayallerini gerçekleştirmeye hizmet etmeye programlı bir teknoloji olmak dışında, insan zihnini aşacak noktalara ulaşması bilim kurgu filmleri dışında mümkün olamayabilir. Belki de asıl korkmamız gereken şey yeni bir zekâ türü değil, insanlığın sahip olduğu kötülük potansiyeline ulaşmayı başaran bir makinedir. Bu makale, medyada yer alan haberleri, çalışmada yer alan argümanlar ışığında değerlendirecek seviyede sorgulayıcı ve eleştirel bir medya okuryazarlığının gerekliliğinin önemine dikkat çekmeyi hedeflemektedir.

Araştırmacıların Katkı Oranı/ Contribution Statement

Çalışmaya tüm araştırmacılar eşit oranda katkı sağlamıştır. / All researchers contributed equally to the study

Destek ve Teşekkür Beyanı/ Funding Statement and Acknowledgements

Araştırma kapsamında herhangi bir destekten yararlanılmamıştır. / This research received no specific grant from any funding agency in the public, commercial, or not-for-profit sectors.

Çatışma Beyanı /Declaration of Competing Interest

Çıkar çatışması bulunmamaktadır. / There is no conflict of interest.

Etik Onay/ Ethics Committee Approval

Etik kurul gerekmemektedir. / Ethics committee approval is not necessarily obtained for this study.

Kaynaklar

- Altheide, D. L. (2003). Mass media, crime, and the discourse of fear. *The Hedgehog Review*, Fall 03, 9-25.
- Altheide, D. L., & Michalowski, R. S. (1999). Fear in the news: A discourse of control. *The Sociological Quarterly*, 3(40), 475-503. <https://doi.org/10.1111/j.1533-8525.1999.tb01730.x>
- Artı Gerçek. (2023, Mayıs 4). *Yapay zekânın babasından Cambridge Analytica uyarısı*. <https://artigercek.com/bilim-teknoloji/yapay-zekanin-babasindan-cambridge-analytica-uyarisi-248518h>
- Atalay, M., ve Çelik, E. (2017). Büyük veri analizinde yapay zekâ ve makine öğrenmesi uygulamaları-artificial intelligence and machine learning applications in big data analysis. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(22), 155-172. <https://doi.org/10.20875/makusobed.309727>
- Baltacı, A. (2017). Nitel veri analizinde Miles-Huberman modeli. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(1), 1-15.
- Bauman, Z. (2003). *Modernlik ve müphemlik*. (Çev: İsmail Türkmen), Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2016). *Postmodern etik*. (Çev: Alev Türker), Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z., & Donuksa, L. (2020). *Ahlâki körlük*. (Çev: Akın Emre Pilgir), Ayrıntı Yayınları.
- Bentley, P. J. (2022). *Yapay zekâ ve robotik*. (Çev: Emre Can Ercan), Kronik Kitap.
- Carnoy, M. (2001). *Gramsci ve devlet*. (Çev: Mehmet Yetiş). Praksis.
- Cevizoğlu, H. M. (2021). Değerli Bir Çılgınlık ve Hata: Foucault (Foucault ve Fault – Hata/Arıza). *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 14(33), 374-388.
- Chomsky, N. (2012). *The Science of language: Interviews with James McGilray*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139061018>
- CNNTURK. (2023, Haziran 1). *Nasa Uzay fotoğrafları! NASA UFO görüntüleri! Uzaylılar var mı, gerçek mi*. <https://www.cnnturk.com/teknoloji/nasa-uzay-fotograf-lari-nasa-ufo-goruntuleri-uzaylilar-var-mi-gercek-mi>
- CNNTURK. (2023, Mart 25). *Sapiens'in yazarı Harari, yapay zekâdan endişeli: "İnsanlığın sağ çıkıp çıkmayacağını bilmiyorum"*. <https://www.cnnturk.com/dunya/sapiensin-yazari-harari-yapay-zekadan-endiseli-insanligin-sag-cikip-cikamayacagini-bilmiyorum>
- Çelik, H., ve Ekşi, H. (2008). Söylem analizi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 27(27), 99-117.
- Çoban, F. (2022). Neo-Gramsciyan hegemonya analizi çerçevesinde Çin-Latin Amerika-Karayıpler ilişkisi. *Beykoz Akademi Dergisi*, 10(2), 168-193. <https://doi.org/10.14514/beykozad.1092953>
- Çoban, S. (2012). Gramsci, hegemonya ve kapitalizm. In *First International Interdisciplinary Social Inquiry Conference*.
- Demirbaş, Y., ve Başlar, G. (2022). *Hakikat, temsil, inşa: Medyada gerçekliğin krizleri, toplumsal gerçekliğin algoritmik inşası ve yapay zekâ tartışmaları*. Dora Basım-Yayın Dağıtım.

- Donanımhaber. (2023). Yapay zekâ ve gelecek: Endişelenmeli miyiz? *Bilim ve Ütopya*, 39-44. <https://www.donanimhaber.com/chatgpt-nin-arkasindaki-isim-yapay-zeka-konusunda-ifade-verdi--163788>
- Dursun, Ö. (2023). *ChatGPT CEO'su tarih verdi: Yapay zekâ işinizi elinizden alacak.* <https://shiftdelete.net/sam-altman-yapay-zeka-yorumu>
- Ellingson, C. (2023 May 1). 'The Godfather of A.I' leaves google and warns of danger ahead <https://www.nytimes.com/2023/05/01/technology/ai-google-chatbot-engineer-quits-hinton.html>
- Foucault, M. (2011). *Entelektüelin siyasi işlevi: Seçme yazılar.* (Çev: Osman Akınhay, Ferda Keskin, Işık Ergüden), Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2011). *Özne ve iktidar: seçme yazılar.* (Çev: Osman Akınhay, Işık Ergüden), Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2015). *Büyük kapatılma.* (Çev: Işık Ergüden, Ferda Keskin), Ayrıntı Yayınları.
- Furedi, F. (2014). *Korku kültürü.* (Çev: Barış Yıldırım), Ayrıntı Yayınları.
- Gillespie, T. (2014). The relevance of algorithms. En T. Gillespie, PJ Boczkowski, & KA Foot (Eds.), *Media technologies: Essays on communication, materiality, and society* (pp. 167-193). <http://dx.doi.org/10.7551/mitpress/9780262525374.003.0009>
- Gramsci, A. (1971). *Selection from the prison notebooks.* Lawrance&Wishart.
- Gramsci, A. (1986). *Hapishane defterleri seçmeler.* (Çev: Kenan Somer), Onur Yayınları.
- Gramsci, A. (1997). *Hapishane defterleri.* (Çev: Adnan Cemgil), Belge Yayınları.
- Gtech. (2021, Eylül 9). *Yapay zekâ nedir, Yapay zekâ hakkında bilmeniz gerekenler.* <https://www.gtech.com.tr/yapay-zeka-nedir-yapay-zeka-hakkinda-bilmeniz-gerekenler/>
- Haberturk. (2019, Mayıs 6). *Yuval Noah Harari: Yapay zekâ insanları hack'leyebilecek.* <https://www.haberturk.com/yuval-noah-harari-yapay-zeka-insanlari-hack-leyebilecek-2269768>
- Harari, Y. N. (2023, Mayıs 4). Yapay zekâ çok yakında yeni bir din yaratabilecek. *Euronews.* <https://tr.euronews.com/2023/05/03/yazar-yuval-noah-harari-yapay-zeka-cok-yakinda-yeni-bir-din-yaratabilecek>
- Gazeteoksijen, (2023). *Yapay zekânın yapabileceği işler için insanlara istihdam sağlamayı bırakacak.* (Erişim tarihi: 06.06.2023). <https://gazeteoksijen.com/teknoloji/ibm-yapay-zekanin-yapabilecegi-isler-icin-insanlara-istihdam-saglamayi-birakacak-177303>
- Ives, P. (2011). *Gramsci'de dil ve hegemonya.* (Çev: Ekrem Ekici), Kalkedon Yayınları.
- Iyengar, S., & Kinder, D. R. (1987). *Önemli olan haberler: Televizyon ve Amerikan görüşü.* Chicago Üniversitesi Yayınları.
- Kant, I. (2006). *Dünya yurttaşlığı amacına yönelik genel bir tarih düşüncesi, tarih felsefesi: Seçme metinler.* (Çev: Uluğ Nutku), DoğuBatı Yayınları.
- Kaplan, A. (2021). Artificial Intelligence (AI): When humans and machines might have to coexist. In P. Verdegem (Ed.), *AI for everyone? Critical perspectives.* University of Westminster Press. <https://doi.org/10.16997/book55.b>

- Kızılkaya, E. (2013). Foucault ve Agamben’de dispozitif kavramı ve iktisat. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 14(2), 19-44.
- Layder, D. (2014). *Sosyal teoriye giriş*. (Çev: Ümit Tatlıcan), Küre Yayınları.
- McQuail, D. (1983). The Influence and effects of mass media (2. Baskı). In J. Curran, M. Gurevitch ve J. Woolcott (Eds.), *Mass Communication and Society*. Erwards Arnold Ltd., Open University Press.
- Megill, A. (2012). *Aşırılığın peygamberleri: Nietzsche, Heidegger, Foucault, Derrida*. (Çev: Tuncay Birkan), Say Yayınları.
- NTV. (2023, Haziran 1). *Yapay zekâdan kıyamet senaryosu*. https://www.ntv.com.tr/galeri/teknoloji/yapay-zekadan-kiyamet-senaryosu,C7P_qYDzJUK65RO1hYbxPw
- Özselçuk, S. (2017). Zygmunt Bauman sosyolojisinde “yabancı” sosyal tipinin iletişimsel boyutu: Sosyolojik düşünmede “sorumluluk” ve “hoşgörü.” *Epokhé Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1): 115-128.
- Penrose, R. (2023). *Yapay zekâya karşı doğal zekâ*. (Çev: Ozan Can Hacıoğlu), Mitra Yayıncılık.
- Punch K., Keith, (2011). *Sosyal araştırmalara giriş: Nitel ve nicel yaklaşımlar*. (Çev: Dursun Bayrak, H. Bader Arslan, Zeynep Akyüz), Siyasal Kitabevi.
- Revel, J. (2012). *Foucault sözlüğü*. (Çev: Veli Urhan), Say Yayınları.
- Rousseau, J. J. (2004). *İnsanlar arasındaki eşitsizliğin kaynağı ve temelleri üzerine*. (Çev: Hakan Zengin), Morpa Kültür Yayınları.
- Schiller, H. (1993). *Zihin yönlendirenler*. (Çev: Cevdet Cerit), Pınar Yayınları.
- Sharma, S. (2023). *Yapay zekâ önümüzdeki 10 yıl içinde insanlığı geçebilir*. <https://www.gazeteduvar.com.tr/yapay-zeka-onumuzdeki-10-yil-icinde-insanligi-gecebilir-haber-1620368>
- Sözcü. (2023, Mayıs 24). *ChatGPT yaratıcısından endişe verici açıklama: Durduramayacağız*. <https://www.sozcu.com.tr/2023/teknoloji/chatgpt-yaraticisindan-endise-verici-aciklama-durduramayacagiz-7693403/>
- Şahin, Y. (2017). Michel Foucault’da söylem analizi. *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi (SKAD)*, 3(6), 119-135.
- Tarihistan. (tarih yok). *Harari: Yapay zekâ insanlığı hackliyor*. <https://www.tarihistan.org/yapay-zek-insanligi-hackliyor/26816/>
- Tegmark, M. (2017). *Yaşam 3.0: Yapay zekâ çağında insan olmak*. (Çev: Ekin Can Göksoy), Pegasus Yayınları.
- Telegraph. (2023, Nisan 23). The Telegraph” I don’t know if humans can survive Artificial Intelligence. <https://www.telegraph.co.uk/news/2023/04/23/yuval-noah-harari-i-dont-know-if-humans-can-survive-ai/>
- Vallance, C. (2022, Haziran 14). *Yapay zekâ: Google’ın 'En büyük korkum kapatılmak' diyen LAMDA teknolojisi gerçekten 'duyarlı' olabilir mi*. (Erişim 10.06.2023). <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-61795703>
- Varanasi, L. (t.y.). *OpenAI CEO’su Sam Altman, zengin teknoloji milyarderinin tehlikeli derecede akıllı yapay zekâ yarattığı 'Ex Machina' filmini sonunda izledi*. (Erişim tarihi: 07.06.2023). <https://www.businessinsider.com/openai-sam-altman-finally-watched-ex-machina-dangerous-ai-robot->

[2023-6](#)

Williams, R. (2003). *Televizyon, teknoloji ve kültürel biçim*. (Çev: Ahmet Ulvi Türkbâğ), Dost Kitabevi.

Yüksel, E. (2001). *Medyanın gündem belirleme gücü*. Çizgi Kitabevi.